

УДК 316.774:316.614

DOI: 10.12958/2227-2844-2020-7(338)-68-75

Черниш Олег Олександрович,

аспірант кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

chernyscholeg1995@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4429-2020>

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОЦЕСУ МЕДІАСОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У сучасних умовах світової глобалізації спостерігається значне зростання ролі засобів масової інформації в суспільно-політичному житті суспільства. Інформація, що перетворюється на феномен глобального рівня, стає однією з основних цінностей для сучасної особистості.

Одним із найбільш активних «споживачів» інформації сьогодні є молодь. Нові медіа виступають для молоді одним з найбільш доступних джерел інформації, яке відкриває можливість освоєння культурного багажу всього людства, але, водночас, і містить низку ризиків, осмисленню яких присвячені численні дослідження соціологів, психологів та педагогів.

Медіапростір активно впливає на ціннісний світ молоді, її виховання та освіти, формуючи та змінюючи установки, моделі поведінки, діяльності і навчання. І сьогодні особливої актуальності набуває компетентне «споживання» інформації в медіапросторі, оскільки це дозволить знизити негативні наслідки медіавпливу.

Поява та актуалізація нових медіа у сучасному інформаційному суспільстві та їх вагома роль у процесі соціалізації особистості зумовило виокремлення вченими нової категорії – медіасоціалізація. Процес медіасоціалізації характеризується тим, що поряд з традиційними агентами, інститутами та факторами соціалізації в соціальне середовище та водночас в процес соціалізації особистості активно втрутився новий, не передбачений раніше фактор – чинник нових медіа.

Медіасоціалізація особистості – відносно новий напрям дослідження в теорії соціалізації, який виділився внаслідок швидкого розвитку інформаційного суспільства у XXI столітті. І, незважаючи на постійний розвиток соціалізаційної теорії, цей її аспект у науковій літературі розкрито поверхнево та епізодично.

Теоретичною базою для дослідження медіасоціалізації особистості є наукові напрацювання з проблем соціалізації, чинників, механізмів, інститутів тощо.

Так, один з класиків теорії соціалізації, А. Мудрик у своїх працях не тільки розкриває феномен соціалізації в усіх його проявах, а й доповнює традиційні мезофактори Інтернетом (Мудрик, 2006, с. 31).

Низка сучасних учених досліджують вплив медіа на процес соціалізації особистості, зокрема: І. Гарасюк, А. Гур'янов, М. Данилова, С. Кабіров, В. Курбатов, Н. Лебедева, Г. Полякова, О. Романов, А. Селевко, А. Тадаєва, А. Черемісін та ін. Причини та наслідки зміни людської свідомості в інформаційному суспільстві вивчали Е. Аронсон, Р. Ейкерт, Г. Іванченко, Д. Кларк, В. Коган, Д. Колесов, В. Марков, Д. Мілованцев, А. Чернов та ін.

Особливості процесу медіасоціалізації досліджували такі вчені, як: О. Зінчина, В. Курило, О. Петрунько, Л. Плєснюк, С. Савченко, А. Тадаєва.

В. Курило, С. Савченко у своїх дослідження доходять висновку, що теорія соціалізації має визначальне значення для вивчення процесів соціального становлення особистості в інформаційному суспільстві, у якому розширення міжкультурних контактів актуалізує проблему соціального виховання і формування культурних цінностей особистості (Курило, 2019).

О. Петрунько у своїх наукових працях досліджує процес соціалізації в умовах медіапростору. На думку ученої, медіапростір виконує низку важливих функцій, що опосередковують або й визначають перебіг соціалізації (Петрунько, 2010).

Проте маловивченою залишається поняття структури медіасоціалізації, що потребує подальшого теоретичного обґрунтування.

Тому *метою* статті стало розкриття сутнісних характеристик процесу медіасоціалізації як складника процесу соціалізації особистості в інформаційному суспільстві.

Для досягнення мети провідними *методами* дослідження було обрано теоретичні, зокрема: аналіз наукової літератури, структурний аналіз, синтез, класифікація, узагальнення для обґрунтування структури медіасоціалізації як складника процесу соціалізації особистості в інформаційному суспільстві; прогнозування для визначення подальшого розвитку теорії соціалізації в інформаційному суспільстві.

Інформаційні ресурси в сучасних умовах глобалізації та стрімкого розвитку технологій набувають доступності та поширеності. Такий фактор, як географічна віддаленість сьогодні не відіграє ключової ролі для поширення інформації.

Інтернет-мережа, яка набула широкої популярності в Україні на початку ХХІ століття, відкрила нові можливості для обміну інформацією, що у свою чергу прискорило комунікаційні процеси у суспільстві. Сьогодні важко переоцінити роль Інтернет-мережі у сучасному суспільно-політичному житті.

Дослідники відзначають, що спостерігається початок нової інформаційної доби у розвитку суспільства. Сучасні дослідження

науковців дають підстави стверджувати, що основною ознакою інформаційного суспільства стало набуття інформацією значення основної соціальної цінності та товару, перетворення інформаційних продуктів і послуг на головний об'єкт виробництва та споживання, розвиток високотехнологічних інформаційних мереж, які дозволяють людині необмежено отримувати інформацію відповідно до власних потреб.

Оскільки в сучасному суспільстві інформація відіграє особливо важливу роль, то дослідники відзначають зростаючий вплив засобів масової інформації на формування та соціалізацію особистості. А отже, дослідники виокремлюють поняття «медіасоціалізація», що наразі є ключовим для вивчення особливостей медіавпливу.

Спираючись на наукові дослідження А. Алексєєвої, М. Матвійчук, О. Петрунко, А. Тадаєвої, О. Черних, ми дійшли висновку, що медіасоціалізація – це специфічна складова процесу соціалізації особистості у сучасному інформаційному просторі, що пов'язана з трансформацією традиційних засобів соціалізації, та полягає у засвоєнні й відтворенні соціального досвіду людства за допомогою засобів масової інформації

Ми поділяємо думку А. Тадаєвої, що в процесі «медіасоціалізації» спостерігається певна зміна та трансформація усіх сфер життєдіяльності особистості. Так, змінюється роль інформаційної сфери, оскільки інформація набуває нового рівня значущості в інформаційному суспільстві; відбувається зміна форми й характеристики освітнього процесу, оскільки з'являються нові форми отримання знань – дистанційна освіта; переважна більшість закладів освіти мають власний інтернет-сайт, за допомогою якого презентується їх навчальна та виховна діяльність; існують онлайн-бібліотеки; змінюється дозвілля (з'являються яскраві ігри-симулятори); відбувається зміна професійної сфери (можливість ведення власного інформаційного бізнесу, професійного росту й отримання кращої вакансії) тощо (Тадаєва, 2013).

До того ж сучасні медіа широко впливають на засвоєння соціальних норм, формування ціннісних орієнтацій і доволі часто виступають засобом неформальної освіти і просвіти. Особливістю медіасоціалізації особистості є її активність. Індивід перетворюється з соціального об'єкта на соціальний суб'єкт, оскільки може не обмежуватися позицією глядача, читача чи слухача, а сам в змозі організувати, впливати на події і залучається до дії, перетворюючи соціальне середовище, хоча й віртуальне.

Але разом з цим з'явилася низка негативних рис процесу медіасоціалізації особистості. Так, у процесі медіасоціалізації доволі часто через незадоволеність навколишньою реальністю формується залежність від нових медіа. І чим менше людина соціально розвинена, загартована, тим більше посилюється ця залежність. Це призводить до того, що особистість починає віддавати перевагу саме світові медіа, де

можна за допомогою незначних зусиль «досягти» того, що є омріяним у реальному житті. Прикладом такої залежності є комп'ютерні ігри та онлайн-ігри, які посилюють соціальну маргіналізацію. Сьогодні є достатня кількість ігор, які повністю відображають процес життєдіяльності людини (Тадаєва, 2013, с. 333).

Можливість для певного «відчуження» від реальності у віртуальний світ дають зокрема соціальні мережі, які набули широкої популярності. За допомогою соціальних мереж особистість має змогу сховатися за чужою фотографією і біографією, тим самим створивши омріяний власний світ, і спілкуватися з іншими користувачами, видаючи себе за зовсім іншу особистість.

Людина може втратити зв'язок з реальним світом та стати частиною штучно створеного віртуального світу. Особливу небезпеку така віртуальна реальність має для молоді, у якої ще недостатньо сформований світогляд, ціннісні переконання, особистісні соціальні якості тощо (Курило, 2019, с. 85).

У сучасних умовах молодь може стати об'єктом інформаційної агресії та маніпуляцій. Так, в умовах гібридної війни на сході України можна спостерігати низку провокативних фейків, що спрямовані на дестабілізацію суспільно-політичного становища в державі та зміну ціннісних орієнтацій й світогляду її громадян.

У процесі медіасоціалізації особистості відбувається трансформація традиційних агентів, інститутів та факторів соціалізації.

У нашому дослідженні ми виокремлюємо декілька видів медіасоціалізації: стихійну, відносно спрямовану та соціально-контрольовану.

Стихійна медіасоціалізація особистості відбувається внаслідок впливу на особистість різноманітних, спеціально не створюваних обставин суспільного життя.

Відносно спрямована медіасоціалізація має на меті організацію в суспільстві певних економічних, законодавчих та інших передумов, які впливають на розвиток та життєвий шлях особистості.

Соціально-контрольована медіасоціалізація – це процес спеціально організованої передачі соціального досвіду особистості та розвитку її потенційних можливостей, який відбувається в різних державних та недержавних організаціях.

Стосовно механізмів, що ініціюють процес соціалізації, у соціальній психології існує кілька точок зору. Аналіз В. Москаленко дав змогу розподілити всі наявні механізми соціалізації на три групи: неусвідомлювані (навіювання, наслідування, ідентифікація); усвідомлювані (референтна група, авторитет, популярність); окрема група механізмів, зокрема, заохочення, покарання (Москаленко, 2007).

Особистість засвоює соціальний досвід за допомогою певних механізмів у процесі різних видів спілкування (масового, групового, міжособистісного, ділового, неформального) під впливом засобів масової

інформації, культури, зокрема механізмів соціальної фасилітації і конформності.

Конструювання соціальної реальності передбачає невизначеність як цінність, а неузгодженість властивостей людини і вимог суспільства – як джерело соціальної динаміки. Особистість наділяється власною активною роллю у соціалізації.

Основні психологічні механізми соціалізації особистості у реальному середовищі, зокрема, копіювання, ідентифікація, наслідування, соціальна фасилітація, конформність лише частково пояснюють перебіг процесу соціалізації в інтернет-середовищі.

Зазначених механізмів може бути недостатньо для ініціювання процесу медіасоціалізації, оскільки медіасоціалізація частіше відбувається за рахунок активності самої особистості.

Перш за все мова йде про механізм самовираження, що може бути віднесений до групи неусвідомлених механізмів. Самовираження має біологічну природу, у його основі лежить статеві потреба. Механізм самовираження сприяє у духовній сфері породженню естетичних потреб: прагнення до краси, гармонії, симетрії, порядку. Критерієм краси і гармонії є оцінка навколишніх, тому головною ознакою потреб у самовираженні виступає прагнення подібатися іншим, отримувати їхню високу оцінку.

Залишається питання про те, що примушує людей до користування Інтернетом. Мотив, безумовно, полягає в зацікавленості.

Але не можна забувати і про неусвідомлений механізм соціалізації, який забезпечує формування інтересу, а саме механізм включеності людини до системи соціальних образів і норм культури.

Уперше включеність як механізм соціальної взаємодії у своїх працях розглянув Б. Ломов, який стверджував, що включеність як механізм соціалізації має тільки об'єктивну сторону. Отже, людина не вибирає родину, шкільний клас, неформальне об'єднання за місцем проживання. Це все дається як об'єктивна дійсність і забезпечує зміст соціалізації. Проте групу для спілкування, діяльності в інтернет-просторі особистість вже може вибрати самостійно. У межах концепції Б. Ломова питання щодо проявів власної активності не розглядаються (Борисенко, Гавришак, 2017, с. 12–13).

Ми поділяємо думку З. Борисенко та Л. Гавришак про те, що механізм включеності може бути реалізований по-різному, зокрема, реально, віртуально, дистанційно або безпосередньо. У реальному просторі результатом соціалізації виступає особистість як соціальна якість індивіда. Проявами цієї якості є дії, вчинки, інтелектуальні, емоційні і вольові психологічні властивості людини. Проте позитивний або негативний знак зазначених дій визначається характером включеності, особистісною активністю. У віртуальному просторі Інтернету основний акцент перекладається на особистісну активність, а саме на суб'єктно-активну складову механізму включеності. Отже,

особистість не тільки проявляє власну активність до приєднання до норм інтернет-тусовки, а й сама вибирає, змінює, створює норми, тусовки.

Отже, у процесі медіасоціалізації особливого значення набуває особистісна активність як внутрішній суб'єктивний фактор соціалізації. Однак серед основних психологічних механізмів соціалізації особистості (копіювання, ідентифікація, наслідування, соціальна фасилітація, конформність) механізмів, які враховували б внутрішню активність особистості, немає. На нашу думку, у медіапросторі та інтернет-мережі особистість проявляє власну активність у ставленні до справи, вчинку за допомогою механізму самовираження. Ми вважаємо, що входження до соціального середовища відбувається завдяки механізму включеності, зокрема його суб'єктного складника.

Подальше дослідження з означеної теми ми плануємо проводити в аспекті вивчення структури процесу медіасоціалізації особистості, етапів та зміни світогляду особистості у ході медіасоціалізації.

Список використаної літератури

1. Мудрик А. В. Социализация человека: учеб. пособие. М.: МПСИ, 2010. 624 с. **2. Курило В. С.** Медіасоціалізація як складник соціалізації особистості в інформаційному суспільстві. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Педагогічні науки.* 2019. Вип. 1 (324). Ч. I. С. 83–89. **3. Петрунько О. В.** Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіасередовищі: монографія. Полтава: Укрпромторсервіс, 2010. 480 с. **4. Тадаєва А. В.** Особливості соціалізації людини в сучасному інформаційному просторі. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді.* 2013. Вип. 17(2). С. 329–337. **5. Москаленко В. В.** Психологія соціального впливу. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 448 с. **6. Борисенко З., Гаврищак Л.** Сутність та механізми інтернет-соціалізації особистості. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Психологія».* 2017. Вип. 41. С. 4–17.

References

1. Mudryk, A. V. (2010). *Sotsyalyzatsyia cheloveka* [Human socialization]. M.: MPSY [in Russian]. **2. Kurylo, V. S.** (2019). *Mediasotsializatsiia yak skladnyk sotsializatsii osobystosti v informatsiinomu suspilstvi* [Media socialization as a component of personality socialization in the information society]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriiia Pedagogichni nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Series Pedagogical Sciences*, 1 (324), I, 83–89 [in Ukrainian]. **3. Petrunko, O. V.** (2010). *Dity i media: sotsializatsiia v ahresyvnomu mediaseredovyshchi* [Children and the media: socialization in an aggressive media environment]. Poltava: Ukrpromptorservis [in Ukrainian]. **4. Tadaieva, A. V.** (2013). *Osoblyvosti sotsializatsii liudyny v suchasnomu informatsiinomu prostori* [Features of human socialization in the modern

information space]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi – Theoretical and methodological problems of raising children and students*, 17 (2), 329-337 [in Ukrainian]. **5. Moskalenko, V. V.** (2007). *Psykhologhiia sotsialnoho vplyvu [Psychology of social influence]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian]. **6. Borysenko, Z. & Havryshchak, L.** (2017). *Sutnist ta mekhanizmy internet-sotsializatsii osobystosti [The essence and mechanisms of Internet socialization of the individual]*. *Problemy humanitarnykh nauk. Seriiia «Psykhologhiia» – Problems of the humanities. Series Psychology*, 41, 4-17 [in Ukrainian].

Черниш О. О. Сутнісні характеристики процесу медіасоціалізації особистості

У статті розкрито особливості, сутність та структуру процесу медіасоціалізації особистості; роль засобів масової інформації у суспільно-політичному житті, формуванні та розвитку особистості.

Схарактеризовано теоретичні аспекти та особливості функціонування медіапростору, основні причини популярності Інтернету.

У статті відображена характеристика механізмів медіасоціалізації. Особлива увага присвячена особистісній активності як внутрішньому суб'єктивному фактору соціалізації.

Розкрито розвивальний потенціал медіапростору в контексті вирішення завдань виховання сучасної молоді, ризику процесу медіасоціалізації та спілкування у соціальних мережах.

Ключові слова: медіасоціалізація, медіапростір, Інтернет-мережа, засоби масової інформації, соціалізація.

Черныш О. А. Сущностные характеристики процесса медиасоциализации личности

В статье раскрыты особенности, сущность и структура процесса медиасоциализации личности; роль средств массовой информации в общественно-политической жизни, формировании и развитии личности.

Охарактеризованы теоретические аспекты и особенности функционирования медиaproстранства, основные причины популярности Интернета.

В статье отражена характеристика механизмов медиасоциализации. Особое внимание уделено личностной активности как внутреннему субъективному фактору социализации.

Раскрыто развивающий потенциал медиaproстранства в контексте решения задач воспитания современной молодежи, риски процесса медиасоциализации и общения в социальных сетях.

Ключевые слова: медиасоциализация, медиaproстранство, Интернет-сеть, средства массовой информации, социализация.

Chernysh O. Essential Characteristics of the Process of Media Socialization of Personality

The article reveals the features, essence and structure of the process of media socialization of the individual; the role of the media in socio-political life, the formation and development of personality.

Theoretical aspects and features of functioning of media space, basic principles and reasons of popularity and availability of the Internet are characterized. The essential characteristics of positive and negative features of the process of media socialization of the individual are presented. Types of media socialization are revealed, in particular: spontaneous, relatively directed and socially controlled.

The article reflects the characteristics of the mechanisms of media socialization. Particular attention is paid to personal activity as an internal subjective factor of socialization. It is noted that in the media space and the Internet, the individual shows his own activity in relation to the case, the act through the mechanism of self-expression.

The development potential of the media space in the context of solving the problems of education of modern youth, the risks of the process of media socialization and communication in social networks is revealed.

Key words: media socialization, media space, Internet network, mass media, socialization.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2020 р.

Прийнято до друку 24.12.2020 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.